

Цибра Микола Федорович – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу

«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПІЗНАННЯ В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ

В останні десятиріччя можна відзначати появу нового зразка соціальної теорії. Одні називають його посткласичним, інші – постнекласичним. Трансформація ідеалів та норм соціального дослідження пов'язана з переміною поглядів на традиційні поняття та категорії філософії, соціології, історичної науки. Наприклад, соціальне у класичному розумінні, рівнозначне механічній солідарності, інструментальному та цілераціональному. Але за цими межами залишається світ органічної співдружності і комунікації, найбільше безпосередньої.

Напевно, виникла необхідність у зміні поглядів на природу соціального, як продукту раціонального функціонування, чи договірною наслідку взаємодії автономних індивідів. На сторінках соціологічних праць ми зустрічаємо, не людину-господаря своєї власної історії, а людину, що загубилась у масі. Соціальність виявляється продуктом постійної взаємодії між різними елементами громадського середовища, яке, в свою чергу, знаходиться всередині матриці природного. В цих умовах головне завдання соціального пізнання міститься у трансверсальності – прояву множинності соціальних утворень, поглядів, ідеологій, психологій, ментальностей, мовних практик тощо.

Поряд з цим, продовжують існувати різновиди соціального пізнання, які не пов'язані з вивченням світу трансверсальності безпосередньо, наприклад, ті, що займаються діяльністю соціальних інститутів. Однак, з точки зору методології соціального пізнання важливим залишається питання про співвідношення соціального знання з емпіричними значеннями у складному розмаїтті людських діяльностей.

Ми завжди повинні пам'ятати про «загублену людину», чії почуття, уяви та діяльність містяться в основі функціонування будь-якої соціальної системи. В історії завжди були і будуть фази, коли суспільство і суспільні групи об'єднуються навколо домінуючої системи цінностей. В революційні періоди історичних змін існує нагальна потреба у конкуруючих цінностях та ідеологіях, що спонукають до героїчних дій. Однак, навіть у періоди панування однієї ідеології, має місце плюралізм цінностей. За фасадом «моно...» ховаються утаємничені практики та способи мислення «полі...» за своєю сутністю. За вивіскою офіційного християнства ховаються язичькі практики, які з часом стають непомітними поверховому погляду. За «монотеїзмом» соціалістичної ідеології також ховалась множина мислительських та мовних практик, альтернативних цінностей, перш за все цінностей традиційного суспільства.

Звертаючись до аналізу емпіризму повсякденності, можна побачити увесь цей «політеїзм» та синкретизм цінностей. Історичний результат можна зрозуміти як фінал битви цінностей, образ якої – боротьба титанів. Якщо ж вірити теоретикам на слово, вірити тому, що вони пропонують за допомогою ідеологічного монологу, то нам завжди буде бракувати інтегративних аргументів.

Повсякденні практики не втілюються ні в які офіційні інституції. Досвід утворює своєрідні «вільні зони», захищені від інституційних тисків. Як висновок, можна зрозуміти, який тип соціальних змін буде переважаючим у найближчий час.

Умовою реформування нових суспільних відносин, що ніяк не можуть виборсатися з кризового стану, залишається увага до індивіда, до деталей нашого

існування. Дрібниці завжди були найважливішим з показників, бо все наше життя залежить від подробиць. Свідомість, духовність, культура, моральність, освіта, інтелектуальний потенціал нації це універсальне розмаїття складається з низки характерних штрихів. На жаль, цей процес досить сталий. Підстави тут суб'єктивні і об'єктивні: по-перше, розумних людей значно менше ніж пересічних громадян; по-друге, кожна людина власні вчинки вибудовує здебільше за стереотипами, що вже закарбувалися у нашій свідомості.

Скоро Україна святкуватиме двадцятип'ятирічний ювілей Незалежності. Абсолютна більшість дієздатних в державі формувала свої стереотипи за часів іншої суспільно-політичної системи, це історична данність. Соціальна поведінка оцінювалася за рівнем суспільної активності – кількісно і якісно; за характером та спрямованістю активності, що здатна бути, як творчою, креативною, так і руйнівною, агресивною, свідомою і стихійною; об'єктивною і суб'єктивною, під впливом обраних парадигм культури, ціннісних орієнтацій тощо. До того ж, кожен з нас залежить від настроїв, установок, стилю мислення, самосвідомості у конкретних емпіричних обставинах.

Характер соціальної поведінки тісно пов'язаний з особливостями стилю мислення, когнітивними здібностями суб'єкта. Психологи теоретично і експериментально обґрунтували два протилежних стилів мислення: відкрите, гнучке, творче, дивергентне; і – закрите, жорстке, догматичне, авторитарне. Перший стиль відрізняється рухливістю, лабільністю, адекватністю проблемам, що виникають; другий – характеризується жорсткістю установок, несприйняттям нової інформації, прихильністю до набутих стереотипів.

Соціальні стереотипи взагалі дуже живучі, вони як Фенікс, що завжди постає з попелу, це відома здатність до самовідтворення. Людина сприймає явища системно, свідомо карбує властивості, якими зацікавлена. Варто засвоїти одну ознаку соціального стереотипу і ми автоматично домислюємо, додаємо відповідне: ціле завжди складається з елементів – всі примітивні кліше на цьому побудовані. Ми обізнані, що «слухняний» хлопчик не обов'язково хороший, а «хороший» не завжди слухняний.

Людина, запрограмована на чорно-біле сприйняття світу, спростовує всі інші кольори, як надлишкові. Абстрактно – віра в принципи та твердість переконань – якості необхідні. Але, якщо вони не поєднуються з творчим мисленням, то обов'язково перетворюються на свою протилежність. Свідомість – це акт усвідомлення. Свідомі дії ще не означають, що вони наслідок свідомої праці.

Будь-які життєві форми не можуть бути кваліфікованими як більш високі чи більш низькі, правильні чи неправильні. Ніяке знання не може бути отриманим поза контексту культури, традицій, мови. Критерії обґрунтування знання також виводяться з відповідного контексту. Проблема пізнання в сучасних умовах зосереджується не на тому, щоб універсально розповсюдити культуру та єдино вірну істину, а у тому, щоб врятувати та розвинути взаєморозуміння різних культур, людей, їх комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Р. А. Психология в рациогуманистической перспективе / Р. А. Балл К., Основа. – 2006.
2. Козлова Н. Социология повседневности: переоценка ценностей // Общественные науки и современность. М., 1992, №3.-с.47-57.
3. Новиков Б. В. О гуманизме и антигуманизме / Б. В. Новиков К., ІВЦ «Політехніка», 2001.